બનાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

દેવરામ શિવરામ ત્રિવેદી.

ભાવનગર—કાઠિયાવાડ.

સતી દમયંતીના રાસડા.

કીંમત એક આનો.

સતી દમયંતીના રાસડા.

રાસડો ૧ લો.

(વટ સાવિત્રી વ્રત આજ પૂરણ કરીએ રે—એ રાહ.)

જુગટુ રમતાં નળરાય આજે હાર્યો છે,
પુષ્કર જેને કલિપક્ષ તે બહુ ફાવ્યો છે;
વરતાવી પુરમાં આણ પડો વજડાવ્યો છે,
વન જાવા નળને સદ્ય હુકમ કાઢયો છે.
સરવ તજીને નળ નીકળ્યો વને, અંગે ધર્યું છે વસ્ત્ર એકજો;
નૈષધનાથ આજ જાય છે વને.—
દમયંતી કાજ કલિકોપીઓ અતી, કોઈએ ન આપ્યું
અન્ન પાણીજો;
નૈષધનાથ આજ જાય છે વને.—
નળ દમયંતીને વાત દુખદ જણાવે છે,
પળવાને પીયર પંથ કંથ કહાવે છે;
સતી આવી નળની પાસ રડતી વિનવે છે,
પતિ ચરણ નમાવી શીશ અરજી ઉચરે છે.
સંગે સર્વે સમય રાખજો પતિ, કહું મીઠી સુખે દુખે વાતજો;
નૈષધનાથ તજી ના જશો વને.—
સ્વામીથી વિખુટી કદી નારી ના રહે, જળથી જુદું ન રહે મીનજો;
નૈષધનાથ તજી ના જશો વને.—

---

* રાગની વધારે માહિતીને માટે જુઓ મોરબી કંપનીનો ચંદ્રહાસ ખેલ.

અહીં એકલડી અર્ધાંગ પતિ હું કેમ રહું,
દુનિયાદારીનાં દુઃખ દીન શી રીત સહું;
સુખ દુખમાં દિલની વાત કયાં જઈ કંથ કહું,
જીવતી છું હું પતિવિયોગ વ્હોરી કેમ લહું.—
   છાયા હું નાથ તમ શરીરની બની, તરૂણી તરછોડો નહિ નાથ જો;
   નૈષધનાથ તજી ના જશો વને.—
   સ્વામી સંગાથે રહું સર્વદા સુખી, દુઃખી વિજોગે વિરહી થાય જો;
   નૈષધનાથ તજી ના જશો વને.—
શુણી અબળાના એ બોલ ઉત્તર આપે છે,
દીલમાં દુખઅગ્નિજવાળ અતિશે વ્યાપે છે;
નળ કહે જુઓ આ બાળ આંસુ આણે છે,
સંગાથે આવો કેમ બાળક તાણે છે.—
   મોસાળ બાળકો વળાવવાં પડે, સતી કહે મોકલીશ બાળ જો;
   નૈષધનાથ તજી ના જશો વને.—
   મોસાળ મોકલું છું બાળને પતિ, ગુરૂજી સુદેવ જશે સાથજો;
   નૈષધનાથ તજી ના જશો વને.—

રાસડો ૨ જો

(* સરવે સખીયુંને શીખ દઉં રે સતીનો સાચો શુંશૃંગાર—એ રાહ.)

દમયંતી બાળકને કહેરે, મામી પાસ પધારો.—
સદ્દગુણી શાણાં બાળકરે, મામી પાસ પધારો.
   આવી આફ્ત આ આપણે શીર,
   મોસાળમાં દિલે ધરજો ધીર.
      તમને વળવતાં ચિત ફાટે મારૂં,
      ગમતો ભર્યા મીઠા બોલ સંભારૂં;

* રાગની વધારે સમજણને માટે જુઓ મોરબી નાટક કંપનીને
નીરમાળા એલ.

કહેશો નહિ કદિ સારૂં નઠારૂં,
કરશે પાલન સદા મામી તમારૂં.

સહજો સદા મામી ગાળ તમે, મારાં નાનાં બાળકડાં,
કરશો નહિ કદી આળ તમે, રઢીયાળાં રમકડાં.—દમયંતી.

ઝાઝાં ન કરશો લાડકાં લાડ,
ઓશિયાળાં રહી માનજો પાડ.

રમતાં રમત રળીઆત રહેજો,
કષ્ટ પડે તો તે સરવ સહેજો;
નમાયાં થઇને મોસાળ વરતજો,
કહે મામી કામ જીજી કહી કરજો.—

જીભડી કપાઈ આ કેમ નહિ રે, જાઓ બાળક કહેતાં;
સમજ વિનાનાં છોકરાં રે, ખાંતે ચુંબન દેતાં.—દમયંતી.

કરે વિચાર દમયંતી નાર,
કડે છે સોસ, આંખે આંસુધાર.
સુદેવ ગુરૂ મારાં બાળ સંભાળો,
કહેજો મારી માને "બાળક પાળો;"
"પુત્રી જમાઇની શોધ કઢાવો,"
"વનમાં ગયાં એવો કવખત આવ્યો."

"નમાયાં બાળક એને પાળજોરે, પ્યારાં પ્રાણથી ગણજો,"
"મળવાં હવે થશે દોહિલાંરે, જઇને એટલું ભણજો."—દમયંતી.

રૂએ ઉભો નળ નૈષધનાથ,
રાણી રૂએ બે બાળક સાથ.
ફરી ફરી દમયંતી શિશુ સામુ જૂએ,
નયનેથી આંસુ ચોધારા ચૂએ;

બાળ વળાવતાં હિંમત ખૂએ,
ફાટે હૃદય એમ દમયંતી રૂએ.
પ્રભુજી આ નાનાં બાળકરે, માડી માડી ઉચ્ચરશે,
કોણ હેને હૈયે ચાંપશેરે, કોણ ચુંબીઓ ભરશે.—દમયંતી
દિલથી નથી મને છુટતાંરે, મારાં પ્રાણથી પ્યારાં,
મુખનાં મીઠાં મને સાંભળેરે, રૂડાં વચન રસાળાં.—દમયંતી.
શીખ દઉં છેલ્લી તે સાંભળોરે, દુઃખ દિલમાં ન લાવો.
રડતાં છાનાં રહો બાળકાંરે, ગુરૂજી સાથે સિધાવો.—દમયંતી.

રાસડો ૩ જો

(* પૂનમ ચાંદની ખીલી પુરી અહીંરે—એ રાહ.)

દીઠા દીવસો દુઃખે પૂરા ભર્યારે,
વેઠયાં વિતકો વનમાં વિકાળ,—
રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—
તનની કોમળતા તજી, તજ્યાં સુકોમળ બાળ;
પતિની સોબતમાં રહી, વેઠયાં કષ્ટ વિશાળ.
વનમાં ભૂખા તરશી રહી પતિના સાથમાંરે,
તો પણ કલિના કોપે ભૂલ્યો નળરાય,—
રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—
નળને મન એવું વસ્યું, રાણીથી સૌ દુઃખ,
તેને તજી ચાલ્યા જવું, તો છે સઘળું સુખ.
કાળી રાત ભયાનક ભાસે છે ભડકામણીરે,
ચોગમ તમરાં બોલે તંન તંન એક અવાજ,—

* રાગની વધારે સમજણ માટે જુઓ મોરબી કંપનીનો ત્રીવિક્રમ ખેલ.

રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—
  બોલે વન પશુઓ ઘણાં નજીક આવે જાય,
  સૂતાં છે જ્યાં દંપતી, દમયંતી નળરાય.
થાકી સૂતેલી ભોળી અબળા ઉંઘી ગઇરે,
આવી નથી હજુ નળરાજા નયને નિંદ,—
રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—
  નાશી જાવા મન કરે, દમયંતીનો નાથ,
  પોઢી છે વિશ્વાસથી પ્રાણપતિની સાથ.
રાજા મન માંહે વિચાર કરે છે નાસવારે,
આવે દયા ઘણી વળી જાવાનું મન થાય,—
રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—
  ઓઢયું એકજ ચીર છે નરનારીને અંગ,
  જાવું શી રીતે હવે, થયો અતિ મન ભંગ.
પાપી કલિએ ફેંકી એક છરી તેની ભણીરે,
ફાડયું રાજાએ લઇ દમયંતીનું ચીર,
રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—
  મૂકી વનમાં એકલી ભર નિદ્રામાં નાર,
  નાશી જાવાનો કરે, નળ મનમાંહિ વિચાર.
ભોળી અબળાને સતી મૂકી નાશી જતાંરે,
ભયથી ફાટી પડશે કોમળ નારી શરીર,—
રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—
  જાવાનું મન થાય છે, વળી આળશી જાય,
  જાવું કે જાવું નહિ, વિચાર મનમાં થાય.
દીધી દોટ અતિશે નળરાજાએ જોરથીરે,
થાકયો ત્યાં સુધી વન બહાર નાઠો જાય,—
રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—
  ઘાડા જંગલને વટી ગયો દૂર નળ રાય,

વનમાં રાણી એકલી રોઈ રોઇ અકળાય.
સ્વપ્નું આવ્યું રાણીને મૂકી નળ જાય છે રે,
ઝબકી ઉઠી ભયથી હાથ પકડવા જાય,—
રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—
જાગી જોયું રાણીએ, દીઠા નહિ નળરાય,
ઘેલી વનમાં શોધતાં, જપે જીભે નળરાય.
રાણી ધન્ય તને તારી જનનીને ધન્ય છે રે,
દેવી સદૈવ તારા ગુણ ગાશે સહુ દેવ,—
રાણી શાણી દમયંતી ભમયંતી એકલીરે.—

રાસડો ૪ થો.

(* સખી વિરહી જનની પીડ વિરહી જાણે છે—એ રાહ.)
સહુ સતીઓ પામી કષ્ટ અંતે ફાવે છે,
પ્રભુ વ્હાર લઇને ભક્ત મદદે આવે છે;
કરી કસોટીઓ ભગવાન તેને તાવે છે,
નરનારી શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રભુ મન ભાવે છે.—
રાણી દમયંતી સતી, પતિ વિયોગીનાર;
ભમતી ભીખારણ બની, આવ્યો નહિ દુઃખ પાર—
રોતી રવડે છે,
ભાનુમતી માશી ગામ આવી અથડે છે;
સહુ બાળક સમજી રાંક તેને તગડે છે,
કરી મસ્તી ને તોફાન હોંશે કનડે છે.—
ફેંકે છે સૌ કાંકરા, ઉરાડે છે ધૂળ;

* રાગની વધારે માહિતી માટે જુઓ મોરબી નાટક કંપનીને જગદેવનો ખેલ.

દમયંતીના ચિત્તમાં, વિયોગ મોટું શળ—
અતિશે ખટકે છે,

બની ગરીબ ચાલી જાય, વળી વળી અટકે છે;
કોઇ તાણે અર્ધું ચીર, ફાટયું લટકે છે,
અબળા એકલડી જાત, અહિં તહિં ભટકે છે.—
દમયંતી દુખણી થઇ, ફરતી ચૌટાં ચોક;
પાછવાડે ફરતા ફરે, બહુ લોકના થોક—
તાળી પાડે છે,

કરી કિકિયારી બહુ લોક, ધૂળ ઉરાડે છે;
કરી મશ્કરી કોઇ બાલ, ગાલ વગાડે છે,
સતીને સહુ ઘરથી દૂર હાંકી કહાડે છે.—
ભાનુમતી જરૂખે ચડી, જુએ સતીનું દુઃખ;
ઉપજી ઉર દયા અતિ, દમયંતીનું મૂખ—
મોહ પમાડે છે,

મનમાં માશીને પૂર્ણ પ્રેમ જગાડે છે;
સતીને બોલાવી ઘેર, મેહેલ ચડાવે છે,
સઘળી પૂછીને વાત, ધીરજ આપે છે.—

માશી ઓળખતી નથી, સતી એ જાણી વાત;
દમયંતી સમજી ગઇ, આ બ્હેન છે મુજમાત—
માશી મારી છે,

રહેવાશે છાનું કેમ વાત વિચારી છે;
મન ત્યાંથી જાવા થાય પણ દુઃખ ભારી છે,
બનવાની જે અહીં વાત તે બહુ ન્યારી છે.—
ભાનુમતી તેને કહે, સતી શિરોમણી નાર;

દેવી રૂદ્રાણી દીસો, વૈશ્નવીનો અવતાર—
મનમાં ભાસે છે,
દુખ દેખી તમપર આમ, મુજ મન ત્રાસે છે;
તન કાન્તિ દેખી ઊર અતિ ઉલ્લાસે છે,
મુખ ચંદ્ર નિરખતાં પ્રેમ પ્રગટ પ્રકાશે છે.—

સુખથી મંદિર માહરે, વસો સતી દીન નીશ;
જમો રમો ઘરમાં રહો, સ્હાય થશે જગદીશ—
વિપદ ટળશે રે,
સતી પુન્ય હશે તુજ નાથ આવી મળશે રે,
મમ ઇંદુમતી તુજ સાથ હેતે હળશે રે;
તુજ ધર્મનીતિ ફળ કોઇ દીવસ ફળશે રે.—

મીઠાં વચનો સાંભળી, રહી માશીને ઘેર;
નીચું કામ કરે નહિ, સતી સાધવી પેર—
વ્રત સૌ આચરતી,
રહી માશી ઘરમાં તે ધરાવી નામ સતી;
દઇ એક વિપ્રને અન્ન ભોજન મુખ ધરતી,
દમયંતી નળનું નામ જીભ થકી જપતી.—

એવું એક સમે બન્યું, મળ્યો કારમો જોગ,
કલિનાં કાળાં કામથી, દમયંતીના ભોગ—
આવી મળવાને,
ઇંદુમતી પુત્રી જાય, નાવણ કરવાને;
કંઠેથી કાઢી હાર, આપ્યો ગ્રહવાને,
કહ્યું ફુલેલ લાવો તેલ, માથે ધરવાને.—

લઇને મૂકયો ટોડલે, ઈંદુમતીનો હાર;
ફુલેલ લેવાને ગઇ, કલિએ કર્યો વિચાર—
આતક સારી છે,

લઈ સંતાડું હું હાર, ભોળી નારી છે,
નહિ જણાય વાત લગાર ચોરી ભારી છે,
દમયંતી દેવા દુઃખ વાત વિચારી છે.—
 ટોડે હાર સમાવીઓ, જુગતે કરી સંભાળ;
 દુખણી દમયંતી શીરે, ચઢાવવાને આળ—
 કલિએ ઘાટ ઘડયો,
દમયંતી શોધે હાર, પણ નજરે ન ચડયો;
વિસ્મય થઇ શોધે નાર, નીચે હોય પડયો,
બની બહાવરી બેશુદ્ધ પણ ના હાર જડયો.—
 ફરકે જમણી આંખડી, ધડકે અબળા ચિત્ત;
 આવ્યું કોઇ નથી અહીં, હાય! થયું વિપરીત—
 કોને વાત કહું,
પ્રભુ આવ્યું માથે આળ, તે હું કેમ સહું;
અહીં આવી આફત આમ, કયાં જઇ રંક રહું,
અહીં માને મારૂં કોણ, સોગન સખ્ત લહું.—
 ઘરનાં સૌ ટોળે મળ્યાં, અવર મળ્યાં બહુ લોક;
 સઘળાં બોલે સામટાં, હું બોલું તે ફોક—
 મુખ સૌ મરડે છે,
દઇ ગાળ ગમે તે લોક, દાંત કચરડે છે;
કોઇ ધક્કો મારી બાળ, ચોટી ઉતરડે છે,
બહુ ઉછાંછળીઓ નાર, ભૂંડું ભરડે છે.—
 આવી હું કયાંથી અહીં, ડસ્યો ન કાળો નાગ;
 આવ્યું નહિં મુજ મોતરે, ધિક છે સુખ સોહાગ—
 મારે મરવું રે,
પતિ વિજોગણી થઇ નાર, ધિક્ક ઉગરવું રે;
રહીં એકલડી અર્ધાંગ શું પછી કરવું રે,
મરવામાં નથી ભય દુઃખ શાથી ડરવું રે.—

માથે મોટું આળ છે, રહી જાય છે ગાળ;
કરવું કંઇ સૂઝે નહિ, પ્રભુ ઉતારજો આ આળ—
અરજ ઉચારૂં છું,
લઇ હાર જનારો કોણ વાત વિચારૂં છું;
પ્રભુ કયાં મુજ રોતાં બાળ હિંમત હારૂં છું,
કયાં નૈષધપતિ નળરાય, સર્વ વિસારૂં છું,—
કષ્ટે મદદ કરો પ્રભુ, થશો ન ઇશ કઠોર;
ચરણે પડું શરણે લહો, જાશે કયાં એ ચોર—
ચોરી કરનારો,
પ્રભુ તારી નજરની બ્હાર નથી જઇ વસનારો;
એ હાર તણો પ્રભુ ચોર તુંથી ડરનારો,
તુજ ભકતોની અતિ ભીડ તું દુર કરનારો.—
અબળા અરજી ઉચ્ચરે, આંખે આંસુધાર;
તેનું કોઇ ન સાંભળે, પણ માર્યો બહુ માર—
બહુજ સતાવી છે,
બહુબોલી નારી એક પાટુ લગાવી છે;
"જો સતવાદીની છોકરી અહીં આવી છે,"
"અહીં ખાતી, પીતી, ચોરતી બહુ ફાવી છે."—
દમયંતી ઉભી રૂએ, મૂકે મુખ નિશ્વાસ;
હૈયામાં હોળી બળે, પણ પ્રભુનો વિશ્વાસ—
હૃદયે રાખ્યો છે,
દમયંતીએ મુખ બોલ એકજ ભાખ્યો છે;
સતી શિરોમણીએ શાપ નિશ્ચય નાંખ્યો છે,
સતી કોપી તેનો સ્વાદ કલિએ ચાખ્યો છે.—
"મારો દુષ્મન જે થયો, ચોર્યો જેણે હાર;
ફાટી પડજો આ ઘડી" નલાગી કંઈ એ વાર—
ખળભળી પડીઓ છે,

એ ટોડામાંથી હાર બ્હાર નિકળીઓ છે;
કલિજુગમાં એવી નાર જે કોઇ સતીઓ છે,
બહુ ભાગ્યવત વરનાર તેના પતિઓ છે.—

રાસડો ૫ મો.

(આવોને દીન દયાળ રમવા આવોને રે—એ રાગ.)

રમણી રમીએ જમીએ ફુદડી ફરી ફરી ફરીએ.
દમયંતીનાં ગીત ગાઇએ ફુદડી ફરી ફરી ફરીએ.

નર નારી સુજન પૂજન કરીએ,
આનંદથી અતી ઊંચાં ઉછળીએ;
તાળીઓ દઇએ લઇએ—ફુદડી ફરી ફરી ફરીએ.
દમયંતી દેવીને ચાલો નિરખીએ,
આનંદથી અભિનંદન દઇએ;
મુખથી ધન્ય ઉચરીએ—ફુદકી ફરી ફરી ફરીએ.
વન વેઠયાં સુખ દુખ સર્વ સાંભળીએ,
પતિવ્રતા પતિનો ધર્મ સમજીએ;
આજ ઉજાણી ઉજવીએ— ફુદડી ફરી ફરી ફરીએ.
પતિવ્રત દમયંતી સરખું આચરીએ,
એવાં આચરણો આજ આદરીએ;
સેંકડો સંકટ સહીએ—ફુદડી ફરી ફરી ફરીએ.
એ સતીના સર્વે સદ્દગુણ સજીએ,
ભક્તિ ભાવે ભગવાનને ભજીએ;
તારણી તોફાનો તજીએ—ફુદડી ફરી ફરી ફરીએ.

દમયંતી દેવીના સદ્ગુણ ગણીએ,
ભવ આખો ભાવિક ભક્તિથી ભણીએ;
તેના ઉપરથી મરીએ--ફુદડી ફરી ફરી ફરીએ.
દમયંતીનાં દુઃખ દીલમાં ધરીએ,
સારી શીખામણ સંગ્રહ કરીએ;
તો ભવસાગર તરીએ—ફુદડી ફરી ફરી ફરીએ.